

KAMU POLİTİKASI BAĞLAMINDA NARGİLE KULLANIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Düzce Valisi Dr. Zülkif DAĞLI 
(zulkifdagli@hotmail.com)

Öğr. Gör. Dilek DEMİREZEN 
Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, (dilekdemirezen@duzce.edu.tr)

ÖZET

Nargile kullanımı 1990'lı yıllarda önce Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de tekrar ortaya çıkıp, Avrupa ABD ve Türkiye'de çok yüksek bir yayılış eğilimi göstermektedir. Bu çalışmada nargile kullanımının gençlerin biyopsikososyal sağlığına zarar verebileceği, bağımlılık oluşturabileceği gerçeğinden hareketle, mevcut durum ve önerilerle bir politika önerisi sunulmaktadır. Çalışma ile nargile kullanımı hakkında güncel bilgileri toparlamak, bilimsel araştırmalara rehberlik etmek ve kamu politikasını teşvik etmek amacıyla kapsamlı bir inceleme yapmak amaçlanmıştır. Dünyada nargile kullanımının hızlı yayılımı özetlenmekte, nargilenin kadınlar ve gençler arasında ve özellikle üniversite çevrelerinde bu kadar hızlı yayılmasının toplumsal sebepleri gözden geçirilmektedir. Nargilenin ve sunumunun yapıldığı işletmelerin oluşturduğu sağlık sorunları tartışılmaktadır. Nargileye erişimde, sağlık uyarı etiketlemesinde, internette satışlar ile reklam ve promosyonlardaki kuralsızlık ve denetim eksiklikleri incelenmektedir. Bu sorunlara karşı dünyada geliştirilen yasal ve düzenleyici işlemler ile Türkiye'de uygulanabilecek kamu politikaları tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nargile, Nargile Kafeler, Halk Sağlığı, Nargile Tüketimi, Kamu Politikası.

AN EVALUATION ON HOOKAH SMOKING IN THE CONTEXT OF THE PUBLIC POLICY

ABSTRACT

Hookah smoking has launched again in the Middle East and the Eastern Mediterranean in the 1990s, shown very high tendency to spread in Europe, the US and Turkey. In this study, based on the fact that the hookah smoking can harm the biopsychosocial health of young people and create addiction and as result a policy proposal is presented with current status and suggestions. The aim of the study is to carry out a comprehensive examination to gather up-to-date knowledge about hookah use, to guide scientific research, and to promote public policy. Rapid spread of hookah smoking in the world is summarized and are reviewed regarding the social causes of hookah spreading so quickly among women and young people, and especially in university environments. The health problems caused by the hookah and the hookah venues are discussed. In accessing hookahs, health warning labeling, internet sales, and advertising and promotions, uncertainty and control deficiencies are examined. The legislative and regulatory actions which developed in the World against the problems of hookah smoking are discussed to be implemented as public policies in Turkey.

Keywords: Hookah Smoking, Hookah Saloon, Public Health, Hookah Consumption, Public Policy.

1. Giriş

Nargile ortaya çıkışı ve yayılışı itibarıyla bir Hint Orta Doğu ve Osmanlı geleneği olup bu coğrafyada 15. ve 16. yüzyıllarda çok yaygın iken daha sonra kaybolmuş, 1990'lı yıllardan itibaren yine Orta Doğu ve Doğu Akdeniz ülkelerinden tekrar çıkmak suretiyle batıya doğru tüm dünyaya yayılmaya başlamış ve bu eğilim devam etmektedir. Tütünün kullanım biçimleri olarak; tütün çiğneme, pipo, puro, sigara ve nargile gelmektedir. Nargile, önce daha çok Orta Doğu ülkelerinde yaşlılar tarafından kullanılmakta iken, son yıllarda aromalı şeklinin de üretilmesiyle özellikle gençler arasında tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla yayılmaktadır (Asma vd., 2016: 91-95). Nargilenin popülaritesi özellikle son 20 yıldır hızla artmaktadır. Bunun halk sağlığı üzerindeki etkilerini anlayabilmemiz, yayılmasını azaltabilmemiz ve kullanıcılarının bırakmasına yardımcı olabilmemiz için nargile hakkında daha fazla bilgi sahibi olunmalıdır. Nargile kullanımının yaygınlaşması ve sağlık üzerindeki etkilerini anlamak için bilimsel dokümantasyon ve dikkatli analizler yapılmalı ve ampirik olarak yönlendirilmiş tedavi ve kamu politikası stratejileri uygulanması gündeme gelmelidir.

Nargilenin kadınlar ve gençler arasında bu kadar hızlı yayılmasının toplumsal sebepleri arasında; kültürel etmenler, sosyalleşme ve akran etkisi, sağlığa zararı konusunda bilgi sahibi olmama, hoş vakit geçirme, aromatik nargile ile gençlere daha cazip gelmesi gibi sebepler sıralanabilir. Ayrıca nargileyi özellikle gençler için cazip kılan etmenlerin araştırılması ve gençlerin algı ve tutumlarının belirlenmesi de diğer kritik bir konudur. Diğer taraftan nargilenin sağlığa etkileri ve olası zararları hakkında ne kadar doğru bilgiye sahip olduğumuz soru işaretleri taşımaktadır. Özellikle nargilenin en çok kullanıcısı olan lise ve üniversite öğrencisi olan gençler ile genç yetişkinlerin nargile konusundaki bilgi düzeylerinin fazla olmadığı düşünülmektedir.

Nargilenin popüler kültürün bir parçası haline gelmesi sunumunun yapıldığı salon ve işletmeler ile de ilgilidir. Nostajik geleneksel salonların yanında özellikle gençler ve üniversite öğrencileri daha modern kafe ve salonlara rağbet göstermektedirler. Özellikle yurtdışında özellikle Orta Doğu, Avrupa ve ABD'nde üniversite ve öğrenci yurtlarına yakın muhitlerde artan bu eğilim hızla Türkiye'de de yaygınlaşmakta, iç hava kalitesi bozuk mekânlarda aynı duman defalarca solunmakta ve ağır sağlık risklerine maruz kalılabilmektedir. Özellikle ABD'nde nargile salonlarının içinde başka işletme de olabildiğinden veya restoranların içinde de nargile sunumu yapıldığından; pek çok kamu düzenlemesinden muaf tutulabilmektedirler. Türkiye'de de artan nargile kullanımı ile birlikte nargile salonları ve nargile kafe adıyla işletmeler hızla çoğalmakta ancak bunların tabi olduğu yasal mevzuat sebebiyle özellikle pek çok ulusal ve yerel kurum ile belediyelerin görev alanına girdiğinden denetim ve koordinasyonda eşgüdüm sağlamak zorlaştığı yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Nargile içimi yapılan işletmelerle ilgili bu tür konuların yanında, internetten nargile tütününün ve aksesuarlarının kontrolsüz olarak 18 yaş altındaki kişilere satılabilmesi de erişimdeki önemli bir soruna işaret etmektedir. Nargile tütününün ambalajları üzerinde uyarı etiketlerinin gerçeği yansıtır şekilde yazılmaması yanında reklam kampanyalarının yanıltıcılığı hem yurtdışında hem de ülkemizde sıkça görülebilmektedir. Bu sebeplerle nargile konusunun sağlık boyutunun tam olarak irdelenmesi ve sorunların yaklaşık olarak aynı konularda yoğunlaştığı batı ülkelerinde alınan tedbirlerin incelenmesi ile ülkemizde de benzer bir kamu politikasının uygulanmasının sağlanabileceği düşünülmektedir.

2. Nargile ve Sağlık İlişkisi

Tütüne dayalı sebeplerden 2030 yılına kadar yılda 10 milyon kadar insanın öleceği tahmin edilmektedir. Sigara içme hakkında kapsamlı araştırmalar yapılırken, nargile sigara içimi hakkında çok az şey bilinmektedir. Nargile sigara içimi, 400 yıldan uzun bir süre önce Türkiye, Hindistan ve İran'da ortaya çıkan, ancak kullanımı dünya çapında hızla yayılan ve böylece küresel tütün kullanımı salgınının bir başka şeklidir. Nargile bir metalik tüp yoluyla bir su kabına bağlı metalik bir tepsinin altındaki kömür közleri tarafından Nicotiana tabacum ailesinin (%2-4 nikotin ve %1,5-2 protein azotu içeren) yakılmasını içerir. Çıkan tütün dumanı, su kabına bağlı uzun ve esnek bir tüp yoluyla solunur. Nargile dumanı, sigara dumanında bulunanlara benzer zararlı bileşenlere sahiptir. Karbon monoksit, ağır metaller, potansiyel olarak kanserli katran fraksiyonları ve nikotini ihtiva etmektedir (Hannoun vd., 2010: 171-174). Nargile içmek artık halk sağlığı yetkilileri tarafından küresel bir tütün salgını olarak görülmektedir. Çünkü nargile aparatı neredeyse hiç duman çıkarmamakta ve içmeyenler için nargilenin dışarı çıkardığı bu duman çok tahmin edilmemektedir (Chaouachi, 2009: 798-843). Diğer taraftan nargile kullanıcıları nargile ağızlığını paylaşarak herpes, hepatit ve tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıkların bulaşma riskine maruz kaldıklarından, nargile salonlarının bireysel ağızlıklar sunması ve bilgilendirme yapması gerekmektedir (Griffiths vd., 2011: 119-132).

Nargilelik tütünün laboratuvar analizlerinde tütüne özel nitrozaminler, polisiklik aromatik hidrokarbonlar [PAH], formaldehit gibi volatil aldehytlar, benzen ve nitrik oksit, ağır metaller gibi toksik maddeler çeşitli kanserojen maddelerin varlığının saptandığı, ayrıca nargileyi ısıtmak için yanan kömürde de karbonmonoksit ve PAH bulunduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında nargile içenlerde nikotin bağımlılığı gelişmekte, nargile kullananlar sigara içenlere göre daha fazla CO, PAH ve benzer miktarda nikotine maruz kalmaktadırlar (Küçük, 2016: 7-12). 60 dakikalık bir nargile seansının tüm bir paket sigara içmeye eşit olduğu bulgusu, çok sayıda çalışma ile doğrulanmıştır (Uyanık vd., 2011: 679). Ayrıca, karbon monoksit zehirlenmesini, özellikle az sayıda risk faktörü olan veya hiç olmayan kişilerde spesifik olmayan tezahürü nedeniyle hekimlerin tanımlaması zordur. ABD'nde nüfus arttıkça ve doğu kültürü batıya göç ettikçe, nargile içiciliği sebebiyle karbon monoksite daha yeni maruz kalan çok fazla hastayla karşılaşılacaktır (Ashurst vd., 2012: 686-688). Bu yoğun duman ve nikotin maruziyetinin yanında yayınlanan az sayıdaki çalışmada da nargile içimi ağız boşluğu ve akciğer kanserleri, koroner kalp hastalığı, ventilatör kapasitesinin azalması, bronşit, amfizem, obstrüktif ile ilişkilendirilmiş; ayrıca solunum yolu hastalıkları ve düşük doğum ağırlığı gibi sonuçlara yol açabilmektedir (Hannoun vd., 2010: 171-174). Diğer bir çalışmada da işaret parmağının ve başparmağının kenarı boyunca pul pul, çatlak plak tipi lezyon ve lekeler olan, atopi veya sedef hastalığı öyküsü bulunmayan hastanın günde 2 saatten fazla nargile kullandığı saptanmıştır (Önder vd., 2002: 771-772).

Nargile dumanında yüksek yoğunlukta ağır metaller, karbon monoksit, katran ve nikotin, bulunmaktadır. Tek bir nargile içimi süresince ortalama 0.15-1,0 litre arasında duman içeri alınmakta ve bu bir sigara içiminin yaklaşık 100 misline eşittir. Diğer taraftan yapılan son çalışmalar, nargile kullanımının çeşitli hastalıklar ile bağlantılı olduğunu göstermekte; kalp damar hastalıkları, enfeksiyon, solunum hastalıkları, akciğer kanseri ve nikotin bağımlılığı ile ilişkilidir. Nargile içiminin çoğalmasını gidermek için gençlere bununla ilgili bilgi verilmesi son derece önemlidir (Sarılı, 2019: 105-114). Nargilenin gün geçtikçe artan popüleritesi ve son

yıllarda literatürde artan sayıda bildirilen nargile içimine bağlı CO zehirlenmesi vakaları göz önüne alındığında, acil servislere CO zehirlenmesi ile başvuran hastalarda etyolojiler arasında nargilenin de olabileceği unutulmamalıdır (Yaşar, 2014: 69). Bir aromatik nargile oturumunda içe çekilen duman miktarı bir sigaradaki duman miktarından çok yüksektir. Bu duman, sigara dumanına göre CO, ağır metaller, polisiklik aromatik hidrokarbonlar, uçucu aldehitler gibi bir çok toksik maddeyi daha fazla içermektedir (Sezer & Pıçak, 2011: 133-143).

Dünyada nargile içenlerin sayısı 100 milyon kişi dolayında olmasına karşın ne yazık ki, sigara ile kıyaslandığında, daha az bilimsel çalışma bulunmaktadır. Araştırmalarda nargile içicilerin sigara içenlere kıyasla nargile içerken dumana maruz kalım ve içim dinamikleri de araştırılmaktadır. Nargile kullanıcıları her şeyden önce sigara içenlere oranla 7-8 defa daha fazla dumanını içlerine çekmekte ve dumanın içerde kalma süresi nargilede hem daha uzun hem de dumanın hacmi sigaraya göre fazladır. Bu itibarla bir nargile oturumunda ortalama olarak solunan toplam duman hacmi, sigara başına ortalama göre yaklaşık 14 kat daha fazladır. Yapılan araştırmada da nargile ve sigara içenlerin ortalama ölçümleri arasındaki tüm karşılaştırmalar anlamlı çıkmış ve nargile içimi esnasında maruz kalınan yüksek duman hacmi toplum sağlığı açısından endişe verici bulunmuştur (Pulcu & Mcneill, 2014: 140-152).

Nargile içimi bu tür rahatsızlıkların yanında bağımlılık da oluşturabilmektedir. ABD’nde Midwestern Üniversitesi’nde her iki cinsiyetten olan öğrencilerden nargile içenlerin algıları, inançları ve bilgi düzeyleri hakkında yapılan araştırmada, nargilenin uyuturucuya başlamak için yüksek riskli bir alışkanlık olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin sosyal ve çevresel nedenlerle nargile içtiği, bu ürünle ilgili bağımlılık özelliklerini hafife alıyor gibi görüldükleri de diğer bir sonuçtur (Braun vd., 2012: 294-298).

Nargilenin tüm bu zararlarına karşısında gençlerin özellikle üniversite öğrencilerinin nargile konusundaki bilgi ve bilinç düzeyinin ölçüldüğü ve incelendiği çalışmalar dünyanın pek çok ülkesinde özellikle ABD’nde, Avrupa’da Orta Doğu ülkelerinde ve Türkiye’de son zamanlarda artış göstermiştir (Griffiths vd., 2011: 119-132; Maziak vd., 2004: 327-333; Martinasek vd., 2013: 599-609). Nargile gençler ve genç yetişkinler arasında özellikle üniversite öğrencilerinde dünya çapında yaygın olup, batı ülkelerindeki çoğu kullanıcı aralıklı olarak nargile içmekte, bunların çoğunluğu da aynı zamanda diğer tütün ürünlerini kullanmaktadır. Nargile ürünlerinin zararlarını bilme konusunda özellikle tıp fakültesi öğrencilerinin bilinç düzeyinin daha yüksek olduğu ancak diğer öğrencilerde nargilenin zararları konusunda bilgi eksikliğinin olduğu tespit edilmiştir (Aktaş vd., 2018: 68-72; Haroon vd., 2014:155; Poyrazoğlu vd., 2010:210-216). Fevrier ve arkadaşları (2018) tarafından ABD’nde üniversite öğrencileri arasında yapılan bir çalışmaya göre, son on yılda üniversite öğrencileri arasında nargile kullanım oranı yaklaşık %30 olup, üniversite öğrencileri nargile kullanımını normal sigaraya göre daha güvenli görmektedir (Fevrier vd., 2018:1012-1018).

Nargile tüketimi gençler yanında ergenlerde de görülebilmektedir. Ergenler arasında nargile tüketimi için en önemli risk faktörleri aile üyelerinin davranışları ile ilgili olduğu sonucu çıkarılabilir (Vapljanin vd., 2018:114-124). 1990-2014 yılları arasında yayınlanmış, 10-29 yaş grubuna dönük, İngilizce, tam metin olarak sunulan makalelerin tümünün incelemesi sonucunda gençler arasındaki küresel çapta nargile tütün salgınının belirleyicileri araştırılmıştır (Akl vd., 2015: 113-121). Kanıtlar bazı nargile içicilerinin bağımlı hale geldiğini, içmeyi bırakmakta güçlük çektiğini ve sigara içenlerle benzer sağlık riskleri

yaşadıklarını göstermektedir. 2015 yılında Cochrane Tütün Bağımlılığı İnceleme Grubunda yapılan araştırmada da bırakma denemeleri ölçülmüş ve bu doğrultuda sonuçlara ulaşılmıştır (Maziak vd., 2015: 1-26). Çevrimiçi veritabanları kullanılarak yapılan nargilenin pazarlanması ve yasal düzenlemeler hakkındaki araştırma da nargile içenlerin çoğunun risklerinden habersiz olduklarını göstermektedir (Haddad vd., 2015: 6115-6135).

Nargilenin son yıllarda dünyada ve ülkemizde hızla yaygınlaşmasının bir diğer sebebi de özellikle gençler için cazip görülen aromatik nargiledir. Sebebi de tıbbi kanıtların aksine, gençlerin aromatik nargilenin sigaradan daha fazla bağımlılık yapmadığına ve daha güvenli olduğuna inanmalarıdır (Griffiths vd., 2011: 119-132). Bu salgın, klasik nargile ürününün içimini kolaylaştıran, koku ve tat duyularına da hitap eden, pekiştirici bir madde olan aset aldehitten daha zengin yeni bir ürüne, aromatik nargile ürününe dayalıdır. Bu salgına gençlerin gittikleri kafeler aracılık etmektedir. Aromatik nargile ürününde, son on yılda yapılan araştırmaların analizleri bu ürünün tehlikeli bir tütün kullanım biçimi olduğunu açıkça göstermektedir (Sezer & Pıçak, 2011: 133-143). Türkiye'deki nargile içenlerin bilgi, sigara içme alışkanlıkları ve algılarının incelenmesinin amaçlandığı bir çalışmada nargile içenlerin %76.7'sinin erkek, %9.6'sının 18 yaşından küçük ve ortalama nargile sigara içme süresinin 27.1 ay olduğu ortaya çıkmıştır. Nargile içiminde akran etkisi %38.4, merak %18.4 oranı ile nargile içmeye başlamanın en yaygın iki sebebidir. Yine aromatik nargile tütünü %86.3 oranında en çok tercih edilendir ve kullanıcıların %50.1'i nargilenin bağımlılık yapıcı olduğuna inanmamaktadır (Erbaydar vd., 2010: 195-200).

Yeşilayın tütün kullanımı hakkındaki 'Ucunda Ölüm Var' kampanyasına başlamadan önceki 1200 kişiye uyguladığı anket sonucunda 18-24 yaş arası gençlerin %7,3'ünün nargile kullandığı, bunların %88'inin ise aromatik nargileyi tercih ettiği ve bunu sosyalleşme aracı olarak gördüğü saptanmıştır. Nargilenin sigaraya göre çok daha az sağlığa zararlı olduğu, nargile dumanının sudan geçerken filtrelenerek temizlendiği, sigara ve alkol gibi diğer maddelere göre bağımlılık yaratmadığı da katılımcıların en az %31'inde görülen nargileyle ilgili yanlış tutum ve inanışlar arasında yer almaktadır (Yoldaş & Demircioğlu, 2020: 72-91). Ülkemizde üniversite öğrencilerinin nargile kullanımı ve algıları konusundaki yapılan araştırmalarda, üniversite öğrencilerinin nargile içmenin tehlikeleri hakkında yanlış bilgiye sahip oldukları ve üniversite öğrencileri arasında nargile içmenin yüksek olduğu, sonucuna ulaşılmıştır (Şahin & Çınar, 2015: 4615-4621).

Nargilenin sağlığa verdiği zararlar boyutu çok kapsamlı ve literatürde daha çok tıp ve sağlık dergilerinde çok geniş bir şekilde yer bulmaktadır. Nargilenin yaygın olarak sunumunun yapıldığı ortam ise en fazla salon, kafe, restoran veya bunların karma bir şekilde iç içe bulunduğu işletmelerdir. Ardından da özellikle Orta Doğu ve Doğu Akdeniz ülkelerinde bir miktar evlerde kullanımı da bulunmaktadır.

3. Nargile Salonları ve Kamu Politikaları

3.1. Nargile Salonları

Nargile salonları başta Ortadoğu, Doğu Akdeniz ülkeleri ile ve batı ülkeleri ile birlikte ülkemizde de yaklaşık son 15-20 yıldır sayıları hızla artan işletmeler arasındadır. Nargilenin sağlığa zararları ve özellikle gençler arasında hızla yaygınlaşması ile sunumun

yapıldığı bu salonlar konusunda uluslararası literatürde pek çok çalışma bulunmasına rağmen, özellikle ülkemizde nargilenin sunumunun yapıldığı işletmeler hakkında fazla bir yayına rastlanamamıştır.

Nargile salonları günümüzde modern tarzda daha çok bir cafe görünümündedir. İlk başta genellikle bir nostalji ihtiyacına binaen çıkan nargile mekânlarında daha çok popüler kültür ürünleri sunulmaktadır. Oturma takımları, iç mimari özellikleri, yiyecek ve içecek çeşitleri, sunumları hatta çalınan modern müzik türleri ile her kesimden insanın rağbet ettiği mekânlar olmuştur. Daha önce orta yaş ve üstü erkeklerin daha çok tercih ettiği nargile salonları bugün genç, orta yaşlı, yaşlı, erkek kadın ve daha nice toplumsal değişkeni aşmış 18 yaş üstü birçok insana hitap etmektedir (Çağlak, 2018: 67-83). Yurtdışında da nargile salonlarını halk kültürü bağlamında ele alan yazılara rastlanabilmektedir. Bowman (2009) da nargile kültürünü ele aldığı çalışmada konuyu rahatlatma ve sosyalleşme bağlamında pozitif olarak değerlendirmektedir. Nargilenin sigara ile karşılaştırmasını yapmakta ve nargileyi sigaraya kıyasla; daha lezzet verici, daha sakin ruh hali sağlayan, acele etmeyi gerektirmeyen, hoşgörülü, dengeli bir tabiatı olan bireylerin daha çok tercih ettiğini savunmaktadır (Bowman, 2009).

Amerikan popüler kültüründe bir olgu olarak nargile içmek fazla karşılık bulmuş ve daha çok üniversite yerleşkelerinde ve çevresinde nargile salonları, kafeler ve barlar hızla artmaya başlamıştır. Bu yayılma nargile kültürünün çıkış noktası olan Orta Doğu, Hint veya Arapların yoğunlukta olduğu yerleşim yerlerinden daha çok, müşterilerin çoğunluğunun beyazların oluşturduğu banliyö mahallelerinden ergenler, gençler ve üniversite öğrencileri arasındadır. Bu olgunun oluşmasında nargilenin yaygınlaşmasına yol açan tutumlar, inançlar ve atfedilen anlamların çalışılması gerekmektedir (Griffiths & Harmon, 2009: 866). Son 20 yıldır globalleşme ile birlikte geleneksel Orta Doğu nargile kafeleri dünyanın pek çok ülkesinde yeniden bir trend olmuştur. Bu yeni oryantal tarzı kafeler yalnız ABD’nde değil, Avrupa’da ve Orta Doğuda misafir ağırlama mekânları haline gelmiştir (Chaouachi, 2009:826).

Aşağıda Tablo 1 de nargilenin özellikle son 20 yılda yaygınlaşmasının sebepleri sistematik olarak açıklanmıştır. Burada görünür ve ölçülebilir gerekçeler olarak, batıya olan göç, Orta Doğu film ve kültürünün yayılması, zararının farkında olunmaması; psikolojik ve sosyolojik sebepler olarak da keyif alma, boş vakit geçirme, statü kazanma gibi gerekçelerle açıklanabilir.

Doğu Akdeniz bölgesindeki nargile tütünü içme oranları, özellikle gençler arasında dünya çapında en yüksek oranlar arasında görülmektedir. Bunda da nargile ürününün özellikleri, nargile sigara içme kalıpları, nargile kafenin atmosferi, algılanan sağlık sonuçları ve nargilenin genç katılımcılar için geniş ölçüde erişilebilir ve uygun fiyatlı olduğu bildirilmiştir (Salloum vd., 2017 :2533). Nargile salonu web siteleri en çok lezzetler, zevk, rahatlatma, ürün kalitesi ve nargile içmenin kültürel ve sosyal yönlerine odaklanmıştır; yaş sınırlamaları, sağlık uyarıları ile ilgili bilgiler sınırlı kalmaktadır (Morris vd., 2012:165).

Tablo 1: Dünyada Nargilenin Yaygınlaşmasının Sebepleri

Objektif Sebepler
1-Global Turizm ve Göç Hareketleri (Mısır'dan, Tunus'dan ve diğer ülkelerden batı ülkelerine valizde nargile getirilmesi)
2- Yeni kolay ışıklı kömür kullanımı
3- Sigara karşıtlarının önemli ölçüde kabullenmeleri
4- Sigaradan daha güvenli görülmesi
5- Bazı zararlı maddelerin filtrelenmesi
6- Bırakmanın kolay görülmesi
7- Arap Dünyasında TV'nin Etkisi (Mısır filmlerinde onlarca yıldır nargile sigara içenler var)
8- Sosyalleşme ihtiyaçları ve yeni sosyallik biçimleri arayışı
Sübjektif Sebepler
9- Keyif Alma (sosyal tiryakilik, hortumu paylaşma, sohbet, zaman geçirme)
10- Güçlü Sembolizm (hayal, sanat, "mistiklik")
11- Yatay Sosyal, Cinsel, Dini ve Kuşaklararası Uygulama (sosyal ve kültürel eritme potası)
12-Tatlandırıcılar
13-Kültürel Statü
14- Üst Derece Duyusal Deneyim (Beş duyunun çalışması)
15- "Karşı Koyma Anlamı" (Zaman geçirme kavramı modern olmayan dünyanın da bir kavramıdır. 90 lı yılların globalleşme sürecine karşıt bir anlayışı ifade eder.)

Kaynak: Chaouachi, K. (2009). Hookah (shisha, narghile) smoking and environmental tobacco smoke (ETS). A critical review of the relevant literature and the public health consequences. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 6, 827-828.

ABD'nde nargile salonları konusuna çalışan araştırmacılara göre sigarayla mücadeleyi en güçlü uygulayan California, Illinois, New York gibi eyaletlerde bile nargile salonları çok fazla artmaktadır. Yapılan bir on-line araştırmada şartları taşımamasına rağmen pek çok nargile salonunun restoran ve kafe olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Örneğin Rhode Island'da sigara içilen alan oluşturulması için o işletmenin en az %50 gelirinin sigara satışlarından olması şartı bulunmaktadır. Yine pek çok eyalet sigara içilen işletmelere girişi belli kurallara bağlamışken restoranlar için böyle bir kısıtlama bulunmamaktadır. Nargile salonlarında ise bu tür kısıtlamalar bulunmamakta, özellikle aromalı ve katkılı ürün içerikleri bulunduğu kurallar göz ardı edilmektedir. Bu tür ve alkole bandırılmış ve diğer meyve aromalı sigaralar yasaklanırken, aromalı, katkılı ve özel karışımli nargileler ise satılabilmektedir (Griffiths vd., 2011: 119-132). Bunun yanında bu mekânlar temiz hava kalitesi açısından da sıkıntılıdır. İstanbul, Moskova ve Kahire'deki 46 nargile salonunda yapılan bir çalışmada, mekânın sağlığını etkileyebilecek yüksek SHS konsantrasyonlarının varlığını gösteren yüksek PM2.5, CO, p-PAH, NNK ve nikotin konsantrasyonları bulunmuştur. Nargile tütünü içilen mekânlar genellikle sigara içme düzenlemelerinden muaf ve bu ortamlarındaki kötü iç hava kalitesi çalışanı ve müşteri sağlığını etkileyebilecek durumdadır (Moon vd., 2015: 568-574). Yine ABD'nin bazı eyaletlerinde halkı kapalı alanlarda sigara ve nargile dumanının zararlı etkilerinden korumak için iç hava kalitesi yasası çıkarılmaktadır (Cobb vd., 2013: 338-343).

Yukarıdaki muafiyetlerden iyi yararlanan nargile salonları sıklıkla restoranlar kebabçılar ve kafeler içinde bulunmakta, buralarda yiyecek ve alkollü olmayan içecekler satılmaktadır. Bunlar sigara içilen yerlere dönüşmekte ve 18 yaş altı çocuk ve gençler alınmaktadır. Diğer iş kollarının da bulunduğu işyerlerindeki sigara içme konusundaki yasal düzenlemeler nargile salonlarını kapsamamaktadır. Bu salon ve işletmelerde ve web sitelerinde rutin tütün uyarıları bulunmamaktadır. Bu sebeple, nargile içiminin potansiyel sağlık tehlikeleri hakkında farkındalık oluşturulması ve kamu politikası ile düzenleyici gözetimin gerekli olduğu tespit edilmektedir (Griffiths vd., 2011: 119-132).

Konunun önemine başka bir açıdan vurgu yapan diğer bir çalışmada ise, nargiledeki yasadışılık ve kayıtdışılığa dikkat çekilmektedir. Türkiye’de yasadışı ürünlerin, toplam Nikotinli Tütün Mamulleri (NTM) tüketiminin %99’unu oluşturduğu tahmini yapılarak, kayıtdışı ekonominin nargile piyasasına hâkim olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de nargile tüketimi büyük oranda ticari sunum yoluyla, mevcut sosyal ve siyasi zeminde hızla çoğalan nargile sunum işletmelerinde gerçekleşmektedir. Ticari sunum açmazını çözecek acil adımlar atılmazsa, nargiledeki yasadışılık ve kayıtdışılığın tüketimi arttıracığı belirtilmektedir. Ayrıca işletmelerin ruhsatlandırılması politikasının olumsuz sonuçlarına dikkat çekilerek; nargilenin ticari sunumunun, yasal ve sosyal meşruiyet alanının daraltılması için kamu politikalarının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (Evrençil, 2016:13-22).

3.2. Nargile Hakkındaki Kamu Politikaları

Nargile hakkında araştırmalar yapan araştırmacıların bu konuyu düzenlemek için bulunduğu kamu politikası önerileri özellikle ABD’deki uluslararası literatürde daha ağırlıklı olarak yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda nargilenin bu şekilde yaygınlaşması karşısında yasal düzenlemede önemli bir boşluk bulunduğu belirtilmektedir.

Sigara ile mücadelede vergilendirme, etiketleme, paket düzenlemeleri, erişilebilirlik gibi konularda kayda değer gelişmeler yaşanmışken; nargile konusunu düzenleyici pek bir kamu politikası aracı bulunmamaktadır. Nargilenin daha çok kullanıldığı özel ticari mekânlara sigara vergisi koymak; her bir nargile işletmesine, nargile aksesuarlarına ve nargile tütününün üzerine “sağlığa zararlı” olduğunu belirten uyarıcı etiket ve levhaları yazmayı zorunlu hale getirmek gibi etkili olabilecek düzenleyici kamu politikası araçları uygulanabilir. Bunlar da denenerek sonuçları değerlendirilmeli (Bhatnagar vd., 2019: 917-936) ve erişim yaşının kısıtlanması sağlanmalıdır. Bunun için imar yönetmeliklerini değiştirmek suretiyle üniversite yerleşkelerinin yakınında yeni nargile kafelerinin açılması engellenebilir (Fevriver vd., 2018: 1012-1018). Nargile ile mücadelede pazarlama kısıtlamaları, uyarı etiketleri, çocukların erişiminin en aza indirilmesi ve sağlık eğitimi programlarının desteklenmesi ve bırakırma çabaları gereklidir. Nargilenin reklam ve tanıtımını sınırlı hale getirmek için acilen proaktif kamusal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır (Maziak vd., 2004: 327-333). Bu konudaki diğer bir çalışmada da nargile salonlarının çoğunun kafe ve diğer yemek işletmelerinin içinde faaliyet gösterdikleri ve bu sebeple açılış kapanış zamanı ve yaş sınırlama yasalarından muaf olmaları konusunun düzenlenmesi gerektiğidir. Diğer taraftan bu salonlarda veya bunların web sitelerinde rutin tütün uyarılarının bulunmadığından, nargile içiminin potansiyel sağlık tehlikeleri hakkında farkındalık oluşturulması ve kamu politikası ile düzenleyici gözetimin gerekli olduğu ifade edilmektedir (Griffiths vd., 2011: 119-132; Maziak, 2011: 1-5). Yine

mevcut tütün kontrol politikasında nargile düzenlenmesi zayıf kalmakta, ihlaller ve temiz hava kalitesi kurallarına uyulmaması sebebiyle nargile mekânları mevcut tütün kontrolünün uygulanmasını tehlikeye atmaktadır (Jawad vd., 2015: 60–65). Buna çözüm olmak üzere dumansız alanlar kapsamına nargile salonlarının da alınması nargile salonlarının açılmasını engelleyecektir (Morris vd., 2012:165). Aslında, birçok nargile salonu temiz iç mekân hava mevzuatından ve küçüklerin erişim yasalarından içindeki başka işletmeler sebebiyle muafır. Ancak, Dünya Sağlık Örgütünün, 2005 yılındaki Tavsiye Notu, nargile tütünün hem içenler hem de yayılan dumana maruz kalanlar için ciddi bir potansiyel sağlık tehlikesi oluşturduğu sonucuna varmıştır (Tee vd., 2015: 3659-3665).

ABD’nde nargile salonlarının kuraldışıları, içeride sağlıklı hava kalitesinin olmaması, restoran ve diğer işletme ile birlikte değerlendirilen açılış kapanış saatleri konusunda belirsizlik gibi konular başta olmak üzere nargile salonlarının bir kamusal düzenlemeye ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (FCTC), sigaraların yasaklandığı alanlarda nargile tütün içiminin de yasaklanmasının önemini vurgulamaktadır. ABD’nde bazı eyaletler, nargile içilen mekânların hem nargile içen hem de pasif içiciler üzerindeki olumsuz etkisinin artması nedeniyle düzenleyici kontrol biçimlerine uymaları için kapsamlı ve daha katı yasalara ihtiyaç bulunduğunu ifade etmektedirler. Özellikle genç ve genç yetişkin vatandaşların sağlık risklerini kontrol etmek için hem federal hem de eyalet düzeyindeki eylemlere ihtiyaç bulunmaktadır (Martinasek vd., 2015: 121-129). Diğer taraftan Amerikan Gıda ve İlaç İdaresince (FDA) de bazı nargile salonlarının tütün satış işletme sertifikası olmadan işletildiği tespit edilmiştir. Salonlar haricinde diğer önemli bir sorun kaynağı, nargile tütün ve aksesuarlarının satışı, içeriği ve ambalajının standartlaştırılmamış olmasıdır. FDA ve Kanada Gıda Muayene Dairesince de ambalaj açıklamaları ve içeriği düzenlenmemiştir (Tee vd., 2015: 3659-3665). Aynı zamanda bu kamu otoriteleri piyasada satılan nargile tütününün ve diğer aksesuarların içeriği ve ambalajının standart olmadığını, nargile kömürünün yüksek seviyelerde PAH içerdiğini tespit etmiştir.

Üniversite öğrencileri arasında nargile kullanım oranlarını azaltmayı amaçlayan FDA’nın düzenleyici gözetime nargileyi de dâhil eden yeni 2016 düzenlemesi bu konuda önemli bir adımdır. Çünkü nargile kullanımının tehlikeleri ve potansiyel zararları hakkında bilgi eksikliği ve uyarı etiket ve bilgilendirmelerinin olmaması bunların zararlı olmadığı şeklinde bir yoruma yol açabilecektir (Fevriver vd., 2018: 1012–1018). Sağlık uyarı etiketleri nargile düzenlemesinde en önemli etkenlerden biridir. Nargilenin sağlığa etkileri hakkında bilgi eksikliği olduğundan bu uyarı etiketlerinin etkisi büyüktür. Bu açıdan nargile içmenin zararlı etkilerini açıklayan sağlık uyarı etiketlerinin eksiksiz ve doğru konulması, aldatıcı etiketleme olmaması da önem taşımaktadır (Salloum vd., 2017: 2533; Tee vd., 2015: 3659-3665; Lopez vd., 2017: 41-47). Diğer taraftan Batı toplumlarında, nargile tanıtım ve satışlarının çoğunluğu internet üzerinden yapıldığından bu zararlar gizlenebilmekte, uyarı etiketleri konusunda belirsizlik devam etmekte; nargile tütün paketlerinde zararlılık durumu da açıkça yazılmayabilmektedir (Maziak, 2011: 1-5). Bu konuda bir çalışmada Dubai, Filistin, Suriye, Ürdün, Bahreyn, Kanada, Almanya ve Güney Afrika’dan örnekler alınarak etiketleme durumu incelendiğinde; nargile tütün ürünlerinin çoğunluğunda, metinsel sağlık uyarı etiketleri olmasına rağmen tütün paketleri ve nargile aksesuarlarında ise yanıltıcı bilgilerin çoğunlukta olduğu ortaya çıkmıştır. Etiketleme konusunda WHO FCTC’ye uygun davranılmamakta ve bunlara uyulması için yenilikçi kamu düzenlemelerine ve önlemlerine ihtiyaç bulunmaktadır

(Nakkash & Khalil, 2010: 235-239). Etiketleme konusunda kamu düzenlemesine ihtiyaç duyulan diğer bir uygulama nargile tütün ürünleri üzerindeki nikotin etiketlemesinin içeriği doğru yansıtmadığı; örneğin “% 0,05 nikotin” etiketine sahip bir nargile markasının içilmesi, “% 0,5 nikotin” etiketine sahip başka bir marka sigaradan daha fazla plazma nikotin düzeyine yol açtığı sonucunun anlaşılmasıdır. Bu şekilde yanıltıcı etiketleme, nargilenin potansiyel sağlık zararları ile ilgili tüketicilerin bilgi eksikliğine yol açabileceğinden kamu politikasının müdahalesine ihtiyaç bulunmaktadır (Vansickel vd., 2012: 377-379).

Nargile konusunda diğer bir önemli sorun alanı nargile ve aksesuarlarının on-line olarak satılabilmesi ve alıcının bunu satın alabilme yaşında olup olmadığının kontrol edilmemesidir. Nargile ve beraberindeki aksesuarların internette satışlarının düzenlenmesi gerekmede (Griffiths vd., 2011:119-132); ancak başlıca kredi kartı şirketleri sigara için çevrimiçi ödemeleri kabul etmemelerine rağmen, nargile için ödemeleri kabul edebilmektedirler (Morris vd., 2012:165). Nargile salonları konusunda ihtiyaç duyulan diğer bir kamu politikası aracı da çevrim içi ve diğer reklam ve promosyonların kısıtlanmasıdır (Taghrif vd., 2019: 560-571). Ayrıca yerleşkelerdeki öğrenci sağlık merkezlerinin geliştirilmesi, öğrenciler ve genç yetişkinler arasında yeni olan bu tütün salgınının önlenmesinde kritik bir rol oynayabilir. Nargileye erişim kolaylığının önlenmesi için üniversite öğrencilerini bilgilendirmeye yönelik halk sağlığı eğitimleri nargile içimini sınırlandırmada önemli görünmektedir (Fevriver vd., 2018: 1012-1018).

Bu araştırmalardan görülmektedir ki büyük çaplı sosyal pazarlama kampanyaları, önleme müdahalelerinin zayıflığı, halk sağlığı tepkisinin yavaşlaması, nargile kullanım salgınının arttırmıştır. Tatlandırılmış/aromalı nargile tütününün ortaya çıkması, azaltılmış zarar algısı, gelişen kafe kültürü, kitle iletişim araçları, internet ve sosyal medya aracılığıyla nargile içimi hızla yayılmaktadır. Dumanın içene giderken sudan geçiyor olmasından nargile kullanımının sigaralardan daha az zararlı olduğu şeklinde yaygın ve yanlış bir algı bulunmaktadır. Ortaya çıkan nargile salgını azaltmak için zamanında halk sağlığı düzenlemelerine ve politika eylemine acilen ihtiyaç vardır (Maziak, 2008: 1763-1767). Reklamlardaki “diyet nargile” gibi ifadeler de tüketicilerde nargile kullanımının kilo vermeye yardımcı olabileceği yönünde yanlış inanışlara yol açabilmektedir (Audrain & Benowitz, 2011: 164-168). Bu durumda gençlerin nargile kullanımını önlemek için, vergilendirme, reklam tanıtım ve sponsorlukları yasaklama ve asgari yasal satış yaşı gibi erişilebilirliği azaltmaya yönelik kapsamlı düzenlemeler getirilmelidir. Bunun yanında ülkemizdeki tütün kontrol politikaları ağırlıklı olarak talebi azaltma yönünde olup, arzı azaltıcı önlemler geri planda kalmaktadır. Nargileye ve diğer tütün ürünleri için düzenlemelerin yapıldığı, ülkemize özel bilimsel ve tütün ürünlerinin ticareti ve kullanımı ile ilgili verilerin şeffaf ve ulaşılabilir olduğu, tütün endüstrisini denetleyecek, bilime dayalı bir tütün kontrol politikası yapılması uygun olacaktır (Küçük, 2017: 6-11).

DSÖ 2003 yılında FCTC'nin 10 ve 11. maddeleri gereğince ülkelere nargile içimini düzenlemelerini tavsiye etmektedir. Ancak, nargile konusu tam ve sürekli bir düzenlemeye kavuşturulamamıştır. DSÖ'nün, 2005 yılındaki Tavsiye Notu da, nargile tütününün içenler ve yayılan dumana maruz kalanlar için ciddi bir potansiyel sağlık tehlikesi oluşturduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak, nargile içiciliğinin kontrol edilmesinde kapsamlı mevzuat veya uygulamaların bulunmaması, gelişmekte olan bu küresel salgını, özellikle de savunmasız genç nüfus arasında, engellemek için daha fazla araştırma ve politika girişimini gerektirmektedir

(Tee vd., 2015: 3659-3665). Türkiye’de tütün kontrolü politikası bağlamında nargile kullanılmasının izlenmesi, bunun önemli bir halk sağlığı sorunu haline gelmemesini sağlamak için önemlidir. Nargilenin küresel bir halk sağlığı salgını olduğunu ve ciddi sağlık tehditleri oluşturduğunu gösteren bilimsel kanıtlar nedeniyle ulusal, bölgesel ve küresel koordineli bir çaba ile nargile kullanımını kontrol etmede ihtiyaçların ve yöntemin tespit edilmesi önemlidir. Hedefli müdahaleler nargile yaygınlığının azaltılmasına yardımcı olabilir. Ayrıca, DSÖ FCTC’nin nargile tütünü paketlerinde resimsel sağlık uyarılarının uygulanması konusunda rehberlik eksikliği vardır (Erdöl vd., 2015: 15559-15566). Yeni nargile salgınına, aromalı yapılmak suretiyle üründe yapılan değişikliğin neden olduğu dikkate alınır, nargile ürünleri ve sigara konusunda ürün düzenleme çalışmaları ivedilikle başlatılmalıdır. DSÖ FCTC’nin 15-20 Kasım 2010 tarihli 4. Taraflar Konferansı, tat ve kokusunu etkileme veya içimini kolaylaştırma amacıyla tütün ürünlerine katılan maddelerin yasaklanması veya sınırlanmasını üye ülkelere tavsiye etmiştir. Tütün kontrol çalışmaları, tütün salgınına büyütücü bu tehditle mücadelede önem ve öncelik vermelidir. Bitkisel nargile de, toksik maddelerden zengin dumanıyla, insan sağlığına zarar verebilecek bir üründür. Bitkisel nargilenin kapalı mekânlarda içimi, tütün ürünleri gibi, mevzuatla engellenmelidir. Aromatik nargile ürününün tat ve koku sağlayıcı katkı maddelerini içermesi, DSÖ-TKÇŞ 4. Taraflar Konferansı tavsiyesiyle uyumlu biçimde yasaklanmalıdır (Sezer & Pıçak, 2011: 133-143).

Diğer taraftan; 2009, 2012 ve 2017 yılında 13-15 yaş arası öğrencilere yapılan Küresel Gençlik Tütün Araştırması Anketinde nargile kullanımı, algı, tutum ve inanışları da sorulmaktadır. 2017 Araştırmasına göre en az bir defa sigara deneyenler % 28.0 iken en az bir defa nargile deneyenler ise % 24.6’dır. Halen nargile içenler erkek öğrencilerde %16.2, kız öğrencilerde %6.0, ortalama %11.2’dir. Sigara kullanma oranı ise 2009 yılında %8.4 iken, 2012 yılında %10.4’e yükselmiş 2017 yılında %7.7 tekrar seviyesine gelmiştir (KGTA, 2017:12). Ayrıca, çarpıcı başka bir tespit Türkiye’de “NTM (Nargile Tütün Mamülü) Sunum Uygunluk Belgesi” sahibi işletme sayısı 15/05/2018 tarihi itibarıyla toplam 1.994’dür. “NTM Sunum Uygunluk Belgesi” olmadan satış ve sunum yapan binlerce mekânın yanı sıra evlerdeki tüketim de dikkate alındığında NTM piyasasının tamamına yakınının kayıt dışı olduğu gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. NTM kullanımının yaygınlaşmasının nedenleri arasında, nargilenin geleneksel kültürün devamı olarak görülmesi ve sunulması, riskleri konusunda yanlış bilgi sahibi olunması, ucuz ve kolay ulaşım, düzenleme ve özellikle denetim konusundaki yetersizlikler sayılabilir. Bu konuların da yasal bir düzenlemeye kavuşması ve iyileştirmelerin yapılması savunulmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Nargile kullanımı yaşamı tehdit edebilecek kadar önemli bir risk halini almıştır. Özellikle çocuklar ve gençler üzerindeki sağlık riskleri değerlendirildiğinde ve aromatik şekilde servis edilerek masum bir eğlence aracına dönüştürüldüğü izlendiğinde bağımlılığa giden bir kapı görevi gördüğü değerlendirilmektedir. Bu sorunu yalnızca bireylerin davranışlarını değiştirmeye odaklanarak çözülebilir bir sorun olarak görürsek hem sorunu küçümsemiş oluruz hem de bu endüstrinin kâr maksimizasyonu hedefine hizmet etmiş oluruz.

Nargile konusu değerlendirildiğinde; arz ile mücadele ve talep ile mücadele konusu gündeme gelmektedir. Arz-yönlü önlemler, tütün kontrolü politikalarının odağına tütün

endüstrisinin imalat/ticaret faaliyetlerini koymakta ve bireylerin tütün ürünlerini 'elde edebilmelerini' önlemeyi amaçlamaktadır. Talep-yönlü politikalar ise, tütün ürünü içenlerin ya da potansiyel içicilerin düşünce ve davranışlarını etkileyip, tütün ürünlerine olan 'isteği' ortadan kaldırarak tütün talebini azaltmayı hedeflemektedir.

4.1. Arz ile Mücadele için Öneriler

Arz ile mücadele; nargile arz sınırlamaları, fiyat kontrolleri ya da bu ürünlerinin içeriğinin değiştirilmesiyle müdahale edilmesi şeklinde ya da imalat ve realizasyon aşamalarını eşzamanlı hedefleyerek, bu sektörünün radikal bir müdahale ile dönüştürülmesini ve bu alandan kar motifinin çıkarılması ile mümkün olabilir.

Kâr amacı gütmeyen bir kuruluşun kamu sağlığı hedeflerine göre tütün ürünleri üretimi, ticareti, pazarlama ve satış faaliyetlerini organize etmesi yoluyla tüketimin aşamalı olarak sonlandırılması daha kolay yönetilebilecek bir dönüşüm olabilir. Böylece Tütün ve nargile endüstrisi de tütün-dışı alanlara yönelmek için zaman bulacaklardır. Tütün imalatı faaliyetlerinin yerini başka faaliyetlerin alması, tütün salgınını durdurmanın tek yoludur.

Nargile kullanımını daha zararsız görünmesine neden olan aromalı tütün ürünlerinin geniş bir yelpazede yasaklanması bu salgını yavaşlatmakta önemli görülmektedir. Bu yolla aromalı tütün ürünleriyle tadında değişiklik oluşturulan nargile tütününün yerine, tütünün gerçekte olan acı ve sert tadıyla kullanımı gerçekleştirilirse nargile içim sıklığının daha da aşağılara çekilebileceği düşünülmektedir.

Türkiye'de kaçak, vergisiz nargile tütünü kullanımı, belgesiz işletmelerin faaliyet göstermeye devam etmesi, uygun olmayan işletmelerin kapalı alanda nargile sunumu yapması, nargile şişeleri üzerinde sağlık uyarısı bulunmaması, ürün ve içeriği hakkında bilgi sahibi olunmaması gibi sorunlar hâlâ devam etmektedir. Nargileyle özel düzenlemelerin yapıldığı, ülkemize özel bilimsel ve tütün ürünlerinin ticareti ve kullanımı ile ilgili verilerin şeffaf ve ulaşılabilir olduğu, tütün endüstrisini denetleyecek, tütün kontrolü politikalarının uygulanması gerekmektedir.

Tütün Mamullerinin Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında 2019'da resmî gazetede yayınlanan yönetmelikle sigara mamulleri gibi nargile paketlerinde de olması gereken nitelikler yeniden belirlenmiştir. Etiketleme konusunda kamu düzenlemesine ihtiyaç duyulan diğer bir uygulama nargile tütün ürünleri üzerindeki nikotin etiketlemesinin içeriği doğru yansıtmaması konusudur. Bu şekilde yanıltıcı etiketleme, nargilenin potansiyel sağlık zararları ile ilgili tüketicileri yanıltabilir ve sorunun küçümsemesine yol açabilir. Nargile tüketiminde sorun paketten ziyade nargilenin sunumunun yapıldığı salon veya işletmelerin sahip olması gereken kriterler ve bu konudaki mevzuat dağınıklığıdır.

Ayrıca nargile ve aksesuarlarının on-line olarak satılabilmesi ve alıcının bunu satın alabilme yaşında olup olmadığının kontrol edilmemesi diğer önemli sorun alanıdır. Nargile ve beraberindeki aksesuarların internetten satışlarının düzenlenmesi gerekmekte ancak başlıca kredi kartı şirketleri sigara için çevrimiçi ödemeleri kabul etmemelerine rağmen, nargile için ödemeleri kabul edebilmektedirler.

Bir diğer konu da Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi (KOSGEB) tarafından verilen destekler arasında, tütün endüstrisine verilebilecek destekler yer aldığı da görülmektedir. Tütün endüstrisinin kullanabildiği üretim teşviklerinin kaldırılması, tütün endüstrisine yönelik seçici negatif teşvikler ve ilgili mevzuatın geliştirilmesi, nargilelerin ve tütün ürünlerinin seçici politikalarla kurumlar vergisi oranlarının artırılması, toptan ve perakende satış yerlerinin sınırlandırılması, ikili kullanım ve gençlerin kullanımını azaltmak üzere nargile vb. diğer tütün ürünü piyasalarının kısıtlanması gibi bazı temel adımlar atılabilir. Ayrıca, Ekonomi Bakanlığı'nca uygulanan Yatırım Teşvik Sistemi mevzuatında teşvik edilmeyecek ya da teşviki belirli şartlara bağlı yatırım konuları arasında teşvik edilmeyecek yatırımlar ayrımı bulunmaktadır. Benzer bir dışlama nargile ürünleri içinde uygulanabilir.

Nargile kafelerin tüm yönleriyle bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak, bir kamu politikasının oluşturulması kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Nargile işletmeleri içkili yerler gibi bir statüye kavuşturularak illerde mülki idare amirlerine açılış ruhsatı yetkisinin verilmesi, nargile kafelerde denetimlerin artırılması, sekreteryanın valilikler tarafından yapılması önerilmektedir. Aromatik nargilenin bir tütün ürünü olduğu göz önüne alınarak kısıtlanması tavsiye edilmektedir. Nargile ürünlerine erişimin kısıtlanması, bu işletmelere girişte yaş şartı getirilmesi, internet satışlarının yasal bir zemine kavuşturulması, nargile reklamlarının yapılabilmesine onay verilmemesi, özendiriciliği engelleyici mekanizmaların oluşturulması, nargile ile ilgili içkili yerler mevzuatına yaklaştırılarak okul, ibadethane vb. tesislere yakın yerlerde açılmasına müsaade edilmemesi, sağlığa zararları hakkında çok etkili kampanyalar ve bilgilendirme çalışmalarının yapılması bu salgının önlenmesine katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

4.2. Talep ile Mücadele için Öneriler

Ülkemizde, özellikle genç nüfusun yüksekliği, yeni gelişen bir ülke olması, nargile kullanımının giderek artması ve kafelerin kontrolsüzce çoğalması nedeniyle konunun halk sağlığı ve kamu politikası açısından ele alınması gerekmektedir. Sağlık Bakanlığının koordinasyonunda yasal ve idari tedbirlerin alınması önem taşımaktadır.

Nargilenin tütün kullanımı oranında toksisite ve bağımlılığa neden olmadığı düşüncesinin yaygın olması, gençlerin nargile kullanımına olan eğilimini daha da arttırdığı verisinden yola çıkılarak bilinçlendirme çalışmalarına ağırlık verilmeli, nargile konusundaki yanlış iyimser algının ortadan kaldırılmasına dönük kampanyalar yapılmalıdır. Nargilenin tütün kullanımı oranında toksisite ve bağımlılığa neden olduğu konusunda halk sağlığı çalışmaları yürütülmelidir. Nargile konusunda gerekli önlemler alınmalı başta gençler olmak üzere tüm toplum bilinçlendirilmelidir.

Sağlık sisteminin önemli bir parçası olan aile hekimlerinin, nargile kullanımı sonrası gelişen klinik bulgu ve semptomları tanıyabilmesi, sigara ve nargile kullanımı alışkanlıklarını sorgulayabilmesi önem taşımaktadır. Birinci basamak ve ikinci basamak sağlık hizmetinde tütün ve nargile konusundaki eğitime önem verilmesi ve nargile bağımlılığı saptandığı durumlarda uygun tedavi yönlendirmelerinin yapılması gerekmektedir.

Sonuçta ayrı bir çalışma konusu önerisi olarak; hızla çoğalan nargile kafe ve işletmeleri, yasal mevzuatın dağınıklığı sebebiyle pek çok kamu kurumunun ve belediyelerin görev alanına

girdiğinden etkin bir koordinasyon ve kamu politikası oluşturulması için yeni bir bilimsel araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle gençler ve üniversite öğrencilerinin nargile kullanımını etkileyen faktörleri kendi algıları açısından değerlendirebilmeleri için niteliksel çalışmalara yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akl, E. A., Ward, K. D., Bteddini, D., Khaliel, R., Alexander, A. C., Lotfi, T., Alaouie, H., & Affi, R. A. (2015). The allure of the waterpipe: A narrative review of factors affecting the epidemic rise in waterpipe smoking among young persons globally. *Tob Control*, 24, 13-21.
- Aktaş, A., Hidroğlu, S., & Karavuş, M. (2018). Üniversite öğrencilerinin nargile içme konusundaki bilgi, tutum ve davranışları. *Fırat Tıp Dergisi*, 23 (2), 68-72.
- Ashurst, J., Urquhart, M., & Cook, M. (2012). Carbon monoxide poisoning secondary to hookah smoking. *J Am Osteopath Assoc*, 112 (10), 686-688.
- Asma, S., Gereklioğlu, Ç., Korur, A., Kurtaran, H., & Solmaz, S. (2016). Nargile kullanımı: Gençler için sinsi tehdit. *Tjfm ve Pc*, 10 (2), 91-95.
- Audrain-McGovern J., & Benowitz, N. L. (2010). Cigarette smoking, nicotine, and body weight. *Clin Pharmacol Ther*, 2011; 90(1), 164-168.
- Bowman, J. (2009). Time to smell the sweet smoke: Fantasy themes and rhetorical vision in nargile cafe'cultures. *The Journal of Popular Culture*, 42(3), 442-457.
- Bhatnagar, A., Maziak, W., Eissenberg, T., Ward, K. D., Thurston, G., King, B. A., Sutfin E. L., Cobb, C.O., Griffiths, M., Goldstein, L. B., & Rezk-Hanna, M. (2019). Water pipe (hookah) smoking and cardiovascular disease risk: A scientific statement from the american heart association. *Circulation*, 139 (19), 917-936.
- Braun, R. E., Glassman, T., Wohlwend, J., Whewell, A., & Reindl, D. M. (2012). Hookah use among college students from a Midwest University. *J Community Health*, 37, 294-298.
- Çağlak, U. Boş zaman alışkanlıklarında nostaljik bir trend: Yeni nargile kültürü ve nargile mekânları. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN 2548-0685, 67-83, www.Sobider.Net.
- Chaouachi, K. (2009). Hookah (shisha, narghile) smoking and environmental tobacco smoke (ETS). A critical review of the relevant literature and the public health consequences. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 6, 798-843.
- Cobb, C. O., Vansickel, A. R., Blank, M. D., Jentink, K., Jtravers, M., & Eissenberg, T. (2013). Indoor air quality in Virginia waterpipe cafés. *Tob Control*, September, 22(5), 338-343.
- Erbaydar, P. N., Bilir, N., & Yıldız, N. A. (2010). Knowledge, behaviors and health hazard perception among Turkish-narghile (waterpipe)- smokers related to narghile smoking. *Pak J Med Sci*, 26, 195-200.
- Erdöl, C., Ergüder, T., Morton, J., Palipudi, K., Gupta, P., & Asma, S. (2015). Waterpipe tobacco smoking in Turkey: Policy implications and trends from the global adult tobacco survey (GATS). *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 12, 15559-15566.
- Evrengil, E. (2016). Nargilelik tütün mamulü piyasasında kayıtdışı ekonomi, yasadışılık ve ticari sunum açmazı. *Sted Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 25, Özel Sayı, 13-22.
- Fevrier, B., Vidourek, R. A., & Privitera, P. (2018). Policy implications and research recommendations: A review of hookah use among US college students. *Journal Of Community Health*, 43, 1012-1018.
- Griffiths, M., & Harmon, T. (2009). Advice from a caterpillar: Mainstreaming hookah consumption into American pop culture. In A. L. McGill, S. Shavitt (ed.), *Na-Advances in consumer research*, (pp. 866-866). Duluth, Mn.

- Griffiths, M., Harmon-Kizer, T. R., & Gilly, M. (2011). Hubble bubble trouble: The need for education about and regulation of hookah smoking. *Journal of Public Policy & Marketing*, 30 (1) Spring, 119-132.
- Haddad, L., El-Shahawy, O., Ghadban, R., Barnett, T. E., & Emily, J. (2015). Waterpipe smoking and regulation in The United States: A comprehensive review of the literature. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 12, 6115-6135.
- Hannoun, A., Nassar, A. H., Usta, I. M., & Abu Musa, A. (2010). Effect of female nargile smoking on in vitro fertilization outcome. *European Journal Of Obstetrics & Gynecology And Reproductive Biology*, 150, 171-174.
- Haroon, M., Munir, A., Mahmud, W., & Hyder, O. (2014). Knowledge, attitude, and practice of waterpipe smoking among medical students in rawalpindi, Pakistan. *Journal Of Pakistan Medical Association*, (64), 155-158.
- Jawad, M., El Kadi, L., Mugharbil, S., & Nakkash, R. (2015). Waterpipe tobacco smoking legislation and policy enactment: A global analysis. *Tob Control*, 24: 60-65.
- KGTA. (2017). Küresel gençlik tütün araştırması. Erişim tarihi: 20.04.2020. https://Hsgm.Saglik.Gov.Tr/Depo/Birimler/Tutun-Mucadele-Bagimlilik-Db/Duyurular/KGTA-2017_Pdf.PdfKG
- Küçük, F. Ç. U. (2016). Dünyada ve Türkiye’de nargile kullanımı ve güncel durum. *Sted Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 25, Özel Sayı, 7-12.
- Küçük, F. Ç. U. (2017). Gençler ve tütün ürünleri. *Sted Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 26, Özel Sayı, 6-11.
- Lopez, A. A., Eissenberg, Jaafar, T. M., & Afifi, R. (2017). Now is the time to advocate for interventions designed specifically to prevent and control waterpipe tobacco smoking. *Addict Behaviour*, March; 66, 41-47.
- Martinasek, M., Mcdermott, R. J., & Bryant, C. A. (2013). Antecedents of university students’ hookah smoking intention. *Am J Health Behav.*TM;37(5), 599-609.
- Martinasek, M. P., Gibson-Young, L. M., Davis, J. N., & McDermott, R. J. (2015). Waterpipe tobacco smoking impact on public health: Implications for policy. *Risk Management And Healthcare Policy*, 8, 121-129.
- Maziak, W., Ward, K. D., Soweid, R. A. A., & Eissenberg, T. (2004). Tobacco smoking using a waterpipe: A re-emerging strain in a global epidemic. *Tob Control*,13, 327-333.
- Maziak, W. (2008). The waterpipe: Time for action. *Addiction*, 103 (11), 1763-1767.
- Maziak, W. (2011). The global epidemic of waterpipe smoking. *Addict Behav*, 36 (0),1-5.
- Maziak, W., Jawad, M., Jawad, S., Ward, K. D., Eissenberg, T., & Asfar, T. (2015). Interventions for waterpipe smoking cessation. *Cochrane Database Syst Rev*, Jul 31 (7), 1-26.
- Moon, K. A., Magid, H., Torrey, C., Rule, A. M., Ferguson, J., Susan, J., Sun, Z., Abubaker, S., Levshin, V., Çarkoğlu, A., Radwan, G. N., El-Rabbat, M., Cohen, J., Strickland, P., Navas-Acien, A., & Breyse, P. N. (2015). Secondhand smoke in waterpipe tobacco venues in Istanbul, Moscow, and Cairo. *Environmental Research*, 142, 568-574.
- Morris, D. S., Steven, C. F., & Pawlak, R. (2012). Opportunities for policy interventions to reduce youth hookah smoking in the United States. *Preventing Chronic Disease*, 9, 165.
- Nakkash, R., & Khalil, J. (2010). Health warning labelling practices on narghile (shisha, hookah) waterpipetobacco products and related accessories. *Tob Control*, 19, 235-239.
- Önder, M., Öztaş, M., & Arnavut, Ö. (2002). Nargile (hubble-bubble) smoking-induced hand eczema. *International Journal Of Dermatology*, 41, 771-772.
- Poyrazoğlu, S., Şarlı, S., Gencer, Z., & Günay, O. (2010).Waterpipe (narghile) smoking among medical and non-medical university students in Turkey. *Ups J Med Sci*; 115, 210-216.

- Pulcu, E., & McNeill, A. (2014). Smoking patterns in waterpipe smokers compared with cigarette smokers: An exploratory study of puffing dynamics and smoke exposure. *Turk J Public Health*, 12(3), 140-152.
- Salloum, R. G., Abu-Rmeileh, N., Hamadeh, R., Thomas, J., Mostafa, A., Yusufali, A., Kheirallah, K. A., Macaoda, M. M., Theis, R. P., El Kadi, L., Johnson, E. J., Darawad, M. W., & Nakkash, R. (2017). Policy-relevant context of waterpipe tobacco smoking among university students in six countries across the Eastern Mediterranean region: A qualitative study. *Asian Pacific Journal Of Cancer Prevention*, 18, 2533.
- Sarılı, S. Ö. (2019). Nargile kullanımında riskler, tehditler ve önleyici yaklaşımlar. *Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 105-114.
- Sezer, R. E. & Pıçak, Y. K. (2011). Tütün mücadelesi için yeni bir tehdit: Aromatik nargile. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, (33), 133-143.
- Şahin, S. & Çınar, N. (2015). Perceptions of Turkish university students about the effects of water pipe smoking on health. *Asian Pac J Cancer Prev.*, 16 (11), 4615-4621.
- Taghrid, A., Ben Taleb, Z., Osibogun, O., Ruano-Herrera, E. C., Sierra, D., Ward K. D., Salloum, R. G., & Maziak, W. (2019). How do waterpipe smoking establishments attract smokers? Implications for Policy. *Subst Use Misuse*, 54(4), 560-571.
- Tee, G. H., Hairi, N. N., Nordin, F., Choo, W. Y., Chan, Y. Y., Kaur, G., Veerasingam, P. D., & Bulgiba, A. (2015). Systematic review on international practices in controlling waterpipe tobacco smoking. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention*, 16, 3659-3665.
- Uyanık, B., Arslan, E., Deniz, A., & Erçelik, H. E. (2011). Narghile (hookah) smoking and carboxyhemoglobin levels [letter]. *J Emerg Med*, 40(6), 679.
- Vansickel, A. R., Shihadeh, A., & Eissenberg, T. (2012). Waterpipe tobacco products: Nicotine labelling versus nicotine delivery. *Tob Control*, May; 21(3), 377-379.
- Vapljanin, M. Z., Kocović, A. G., Milosavljević, M. N., Stefanović, S. M. (2018). Factors influencing hookah smoking in high school students. *Acta facultatis medicae Naissensis*, 35(2):114-124.
- Yaşar, Ç. (2014). *Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin 5727 sayılı yeni Tütün Yasası sonrası sigara ve nargile ile ilgili bilgi, tutum ve davranışlarındaki değişiklikler* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı.
- Yoldaş, C. & Demircioğlu, H. (2020). Madde kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik psiko eğitim programlarının incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1):7, 72-91.